

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

кафедра публічно-правових дисциплін

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«КРИМІНАЛІСТИКА»

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	D бізнес, адміністрування та право
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	D8 «Право»
РІВЕНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ	Перший (бакалаврський)
ФАКУЛЬТЕТ	Соціально-гуманітарний

Біла Церква-2025

Робоча програма з навчальної дисципліни «Криміналістика» для здобувачів вищої освіти соціально-гуманітарного факультету за спеціальністю D8 «Право», перший рівень вищої освіти / Укладач О.А. Сокиринська. Біла Церква: БНАУ, 2025. 20 с.

Розробник: О.А. Сокиринська, канд. юрид. наук, доцент

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри публічно-правових дисциплін (протокол № 1 від 25.08.2025 р.)

Завідувач кафедри публічно-
правових дисциплін, доцент

О.А. Сокиринська

Схвалено методичною радою соціально-гуманітарного факультету
(Протокол № 01 від 26.08.2025 р.)

Голова методичної ради, доцент

І.В. Ковальчук

Гарант ОП «Право»

Канд. юрид. наук, доцент

І.В. Ковальчук

ЗМІСТ

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	4
2. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ	5
3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ	5
4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	6
5. СТРУКТУРА ДИСЦИПЛІНИ	7
6. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	8
6.1. Лекції	8
6.2. Практичні заняття	14
6.3. Самостійна робота	15
7. МЕТОДИ НАВЧАННЯ	16
8. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	17
9. ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ	17
10. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ	19
11. НАОЧНО-ДИДАКТИЧНЕ І ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	19
12. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ	20

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

За планом 2025-2026 навчального року на вивчення дисципліни «Криміналістика» для денної та заочної форми навчання передбачено 120 академічних годин (4 кредитів ECTS), у т.ч. аудиторних – 56 годин (лекції – 28, практичні заняття – 28), самостійна робота студентів – 64 години.

Опис навчальної дисципліни за показниками та формами навчання наведено у таблиці:

Найменування показників	Шифр та найменування галузі знань, спеціальності, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів, відповідних ECTS – 5	Галузь знань D бізнес, адміністрування та право	Вибіркова	
		<i>Рік підготовки:</i>	
Змістових модулів – 4	Спеціальність D8 «Право»	4-й	5-й
Загальна кількість академічних годин – 150		<i>Семестр</i>	
		7-й	9-й
		<i>Лекції</i>	
		48год.	10 год.
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3/3 самостійної роботи здобувача – 4,2.	Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти	<i>Практичні</i>	
		48 год.	8 год.
		<i>Самостійна робота (у т.ч. на виконання ІНДЗ)</i>	
		54 год.	132 год.
		Підсумковий контроль: іспит (5год.)	

Мета вивчення дисципліни: формування у здобувачів вищої освіти першого рівня цілісної та логічно-послідовної системи знань у сфері криміналістичної техніки, тактики проведення окремих слідчих дій та методики розслідування окремих видів злочинів.

2. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Підґрунтям для ефективного оволодіння навчальною дисципліною є попереднє опанування дисциплін юридичного спрямування таких як: «Кримінальне право» (загальна частина, особлива частина), «Кримінально-процесуальне право» тощо.

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Символ результатів навчання за спеціальністю «Право» відповідно до освітньо-професійної програми	Результати навчання з дисципліни
РН 3 Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.	3.1 Вміти аналізувати чинні вітчизняні та міжнародні нормативно-правові акти; 3.2. Застосовувати дані криміналістичного аналізу та реєстрації різного рівня до конкретних ситуацій, а також вміти аналізувати їх.
РН 5 Давати короткий висновок щодо окремих фактичних обставин з достатньою обґрунтованістю.	5.1 Бути обізнаним щодо сучасного технічного оснащення роботи криміналіста 5.2. Вміти формулювати висновок щодо окремих фактичних обставин, що склалися у справі 5.3 Обґрунтовувати власні судження спираючись на формально-логічні та інші методи, нормативно-правову базу, зокрема, на основні кримінально-процесуального кодексу України
РН 6. Оцінювати недоліки і переваги певних правових аргументів, аналізуючи відому проблему	6.1 Вміти аналізувати недоліки і переваги аргументів опонентів, аналізуючи будь яку проблему, що виникла під час розслідування 6.2 Формувати власну думку щодо оцінки доказової бази та висвітлювати її у наукових дослідженнях різного характеру
РН 15. Вільно використовувати для правничої діяльності доступні інформаційні технології і бази даних.	15.1 Вміти користуватися всіма відомими базами даних криміналістичного обліку. 15.2 Вміти застосовувати інформаційні технології та пошукові системи у професійній діяльності
РН 16. Використовувати комп'ютерні програми, необхідні у правничій діяльності.	16.1 Вміти користуватись специфічними криміналістичними базами МВС та програмами створення словесного портрету, дактилоскопічними програмами, аудіо технічними та ін..
РН 17. Працювати в команді, забезпечуючи виконання завдань команди.	17.1. Вміти колективно аналізувати і розробляти спільну позицію щодо вирішення конкретних завдань. 17.2. Робочою групою обирати найбільш ефективні шляхи та методи у досягненні мети, досліджувати криміналістичні явища;

4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «КРИМІНАЛІСТИКА»

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ВСТУП ДО КРИМІНАЛІСТИКИ

Тема 1.1 Поняття, предмет і методи криміналістики..

Тема 1.2 Криміналістична ідентифікація.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. КРИМІНАЛІСТИЧНА ТЕХНІКА

Тема 2.1 Загальні положення криміналістичної техніки. Судова фотографія і відеозапис.

Тема 2.2 Основи криміналістичного слідознавства. Сліди рук. Сліди ніг і взуття. Сліди знаряддя злочину. Встановлення цілого за частинами. Субстанціональні та інші сліди.

Тема 2.3 Судова балістика.

Тема 2.4 Техніко-криміналістичне дослідження документів. Судове почеркознавство.

Тема 2.5 Ідентифікація особи за зовнішніми ознаками.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. КРИМІНАЛІСТИЧНА ТАКТИКА

Тема 3.1 Загальні положення криміналістичної тактики. Тактика захисту. Організація розслідування. Версії.

Тема 3.2 Тактика слідчого огляду. Тактика обшуку.

Тема 3.3 Допит свідків і потерпілих. Допит підозрюваних і обвинувачених.

Тема 3.4 Відтворення обстановки і обставин події. Тактика пред'явлення для впізнання. Призначення судових експертиз.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. КРИМІНАЛІСТИЧНА МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ЗЛОЧИНІВ

Тема 4.1 Загальні положення криміналістичної методики. Розслідування вбивств.

Розслідування зґвалтувань. Розслідування крадіжок, грабежів і розбоїв.

Тема 4.2 Розслідування розкрадань шляхом зловживання службовим становищем. Розслідування службових злочинів.

Тема 4.3 Розслідування злочинів, пов'язаних з розкраданням та незаконним обігом вогнепальної зброї.

5. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лб	Інд	срс		л	п	лб	інд	срс
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Вступ до криміналістики												
Тема 1.1	8	2	2			4	12	2	2			8
Тема 1.2	10	2	4			4	10	2				8
Разом модуль 1	18	4	6			8	22	4	2			16
Змістовий модуль 2. Криміналістична техніка												
Тема 2.1	12	4	4		2	2	10	2				8
Тема 2.2	18	6	4		6	2	12	2	2			8
Тема 2.3	10	2	4			4	12	2	2			8
Тема 2.4	12	4	4		2	2	10	2				8
Тема 2.5	10	2	4		2	2	12	2	2			8
Разом модуль 2	62	18	20		12	12	56	10	6			40
Змістовий модуль 3. Криміналістична тактика												
Тема 3.1	12	4	4			4	12	2	2			8
<i>Тема 3.2</i>	12	4	4			4	10	2				8
<i>Тема 3.3</i>	12	4	4		2	2	10	2				8
<i>Тема 3.4</i>	10	4	4			2	10	2				8
Разом – зм. модуль 3	46	16	16		2	12	42	8	2			32
Змістовий модуль 4. Криміналістична методика розслідування окремих видів злочинів												
<i>Тема 4.1</i>	12	4	4		2	2	12	2	2			8
<i>Тема 4.2</i>	10	4	4			2	8					8
<i>Тема 4.3</i>	6	2	2			2	8					8

Разом модуль 4	28	10	10		2	6	28	2	2			24
Форма контролю	Залік у 7 семестрі						Залік у 8 семестрі / 2 години					
Усього годин	150	48	48		16	38	150	24	12			112

Примітка: л – лекції, п – практичні заняття, ср – самостійна робота студентів, в т.ч. індивідуальні завдання.

6. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Лекції

Тема і зміст лекції	К-ть годин
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ВСТУП ДО КРИМІНАЛІСТИКИ	
<i>Тема 1. Поняття, предмет і методи криміналістики.</i> Історія виникнення і використання прийомів та засобів виявлення і розслідування злочинів. Криміналістика і криміналісти. Розвиток криміналістики в Україні. Сучасний рівень і тенденції розвитку світової криміналістики. Предмет криміналістики. Закономірності об'єктивної дійсності, що вивчаються криміналістикою. Система криміналістики. Загальна теорія й окремі криміналістичні теорії та вчення. Право і криміналістика. Поняття методу і методології. Теорія відображення як методологічна основа формування криміналістичних знань і розробки прийомів і засобів роботи з доказовою інформацією. Специфіка судового пізнання. Найзагальніші та загальнонаукові методи в криміналістиці. Окремо наукові та спеціальні методи криміналістики. Джерела формування криміналістичних знань. Криміналістика в системі людських знань. Криміналістика в системі юридичних наук. Криміналістичні знання на службі науці та мистецтву.	2
<i>Тема 2. Криміналістична ідентифікація.</i> Поняття і наукові основи криміналістичної ідентифікації, її значення у слідчій, судовій та експертній діяльності. Форми криміналістичної ідентифікації. Ідентифікаційні ознаки. Ідентифікаційний період. Індивідуальна тотожність і групова належність. Об'єкти ідентифікації. Проблеми ототожнення об'єктів, що не мають сталої форми. Методика криміналістичної ідентифікації, стадії її проведення: підготовча, роздільного аналізу, порівняльного аналізу, формування висновку. Криміналістична діагностика і ситуціалогія. Можливості застосування математики і кібернетики в ідентифікаційних дослідженнях.	2
Разом за змістовий модуль 1	4
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. КРИМІНАЛІСТИЧНА ТЕХНІКА	
<i>Тема 3. Загальні положення криміналістичної техніки. Судова фотографія і відеозапис.</i> Поняття і структура криміналістичної техніки. Джерела формування криміналістичної техніки. Поняття спеціальних знань і спеціальних	4

<p>криміналістичних знань. Форми використання криміналістичної техніки. Критерії допустимості використання технічних засобів і методів роботи з доказами. Особливості використання криміналістичної техніки адвокатом. Технічні засоби виявлення, фіксації, вилучення слідів і речових доказів. Технічні засоби і методи лабораторного дослідження речових доказів. Комплектація науково-технічних засобів. «Польова» криміналістична техніка. Перспективи використання ЕОМ, лазерів, методів спектрального аналізу, поліграфа, засобів відеофіксації.</p> <p><i>Поняття судової фотографії.</i> Використання засобів фото-, кіно-, та відеозйомки у судочинстві. Доказове значення результатів зйомки. Суб'єкти застосування судової фотографії. Відображаюча судова фотографія, її методи: звичайний, панорамний, стереоскопічний, метричний. Способи судової відображаючої фотографії. Судово-дослідницька фотографія, її задачі. Методи судово-дослідницької фотографії: зміни контрастів, кольороподілу, зйомки у невидимих променях спектра, спектрального аналізу.</p>	
<p><i>Тема 4. Основи криміналістичного слідознавства. Сліди рук. Сліди ніг і взуття. Сліди знаряддя злочину. Встановлення цілого за частинами. Субстанціональні та інші сліди.</i> Предмет і система слідознавства. Поняття і зміст трасології. Наукові засади трасології. Механізм утворення слідів та їх класифікація. Загальні правила виявлення, огляду, фіксації і вилучення слідів. Технічні засоби і прийоми виявлення та фіксації слідів.</p> <p><i>Сліди рук.</i> Наукові засади дактилоскопії. Папілярні візерунки, їх загальні та окремі ознаки. Виявлення і фіксація слідів рук. Підготовка матеріалів для проведення дактилоскопічної експертизи.</p> <p><i>Сліди ніг і взуття.</i> Прийоми фіксації і вилучення слідів ніг і взуття. Доріжка слідів, її елементи. Сліди транспортних засобів, їх класифікація і фіксація. Транспортна трасологія.</p> <p>Інші сліди (зубів, рукавичок, частин тіла, одягу, нігтів, губ, милиць тощо, а також сліди тварин).</p> <p><i>Сліди знарядь злочину. Встановлення цілого за частинами</i></p> <p>Сліди знарядь злочину та інструментів, їх класифікація і фіксація. Мікротрасологія.</p> <p>Задачі встановлення цілого за частинами, джерела походження об'єкта.</p> <p><i>Субстанціональні та інші сліди</i></p> <p>Субстанціональні сліди: виявлення, вилучення, дослідження. Доказове значення цих слідів. Підготовка матеріалів для проведення слідознавчої експертизи</p>	6
<p><i>Тема 5. Судова балістика.</i></p> <p>Поняття судової балістики, її наукові засади. Об'єкти балістичного дослідження: зброя, боезапаси, вибухові пристрої, сліди пострілу та вибуху. Класифікація зброї та боеприпасів. Виявлення, огляд і фіксація слідів пострілу і вибуху. Встановлення обставин застосування зброї та вибухівки. Ототожнення зброї за вистріляними гільзами, кулями, шротом. Вирішення не ідентифікаційних задач. Підготовка матеріалів для проведення судово-балістичної експертизи та технічної експертизи вибуху.</p>	2
<p><i>Тема 6. Техніко-криміналістичне дослідження документів. Судове почеркознавство.</i></p> <p><i>Техніко-криміналістичне дослідження документів</i></p> <p>Поняття і класифікація документів. Поняття і види криміналістичного дослідження документів. Правила роботи з документами. Технічне дослідження документів: поняття, види, зміст. Слідчий огляд документів. Види підробки документів та їх ознаки. Встановлення способу виготовлення документа. Відтворення змісту підроблених і пошкоджених документів. Дослідження</p>	4

<p>відбитків печаток і штампів. Дослідження машинописних документів. Дослідження поліграфічної продукції, встановлення місця її виготовлення. Встановлення давності виконання тексту, ототожнення матеріалів, використаних для виготовлення документа. Техніко-криміналістична експертиза документів, коло вирішуваних нею питань, підготовка матеріалів для її проведення.</p> <p><i>Судове почеркознавство</i></p> <p>Поняття письма і почерку. Ознаки письмової мови. Ознаки почерку: загальні, окремі, топографічні. Ототожнення автора і виконавця рукопису. Дослідження цифрових, стилізованих текстів, підписів. Дослідження спотворених рукописів і підписів.</p> <p>Не ідентифікаційні дослідження рукописів. Почеркознавча і авторознавча експертизи, підготовка матеріалів для їх проведення. Зразки рукописів і підписів.</p>	
<p><i>Тема 7. Ідентифікація особи за зовнішніми ознаками.</i></p> <p>Ідентифікація особи за зовнішніми ознаками. Поняття і наукові засади ототожнення особи за зовнішніми ознаками. Ознаки зовнішності, їх класифікація, система їх опису. Функціональний портрет людини. Джерела інформації про зовнішні ознаки людини. Співвідношення опису, впізнання та ідентифікації особи. Використання даних про зовнішні ознаки у розшуку, обліку. Судово-портретна експертиза: поняття, коло вирішуваних питань, методи дослідження, підготовка матеріалів для її проведення.</p>	2
<p>Разом за змістовий модуль 2</p>	18
<p>ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. КРИМІНАЛІСТИЧНА ТАКТИКА</p>	
<p><i>Тема 8. Загальні положення криміналістичної тактики. Тактика захисту. Організація розслідування. Версії.</i></p> <p><i>Загальні положення криміналістичної тактики. Тактика захисту.</i> Поняття і система криміналістичної тактики. Правові, психологічні та етичні засади криміналістичної тактики. Процесуальні норми і криміналістичні рекомендації. Участь адвоката у проведенні слідчих дій. Поняття тактичного прийому. Джерела тактичних прийомів, їх класифікація. Критерії допустимості тактичних прийомів. Тактика захисту. Поняття і види тактичних операцій (комбінацій). Слідча ситуація. Слідча ситуація як основа прийняття тактичних рішень. Тактичний ризик.</p> <p><i>Організація розслідування. Версії</i></p> <p>Природа, поняття і класифікація криміналістичних версій. Правила побудови і перевірки версій. Основи планування розслідування, його принципи. Планування у багатоепізодних справах. Техніка планування. Слідчо-оперативні групи, міжвідомчі слідчі групи. Зміст і форми взаємодії органів слідства і оперативно-розшукових служб.</p>	4
<p><i>Тема 9. Тактика слідчого огляду. Тактика обшуку.</i></p> <p><i>Тактика слідчого огляду.</i> Сутність і завдання слідчого огляду. Загальна готовність до огляду. Роль спеціалістів у проведенні огляду. Огляд місця події. Підготовка до огляду. Учасники огляду. Стадії огляду. Тактичні прийоми огляду. Дослідження слідів на місці події. Негативні обставини, їхнє значення для встановлення фактів і викриття інсценувань. Використання науково-технічних засобів під час огляду. Протокол огляду і додатки до нього: плани, схеми, знімки, таблиці тощо. Особливості огляду трупа. Використання огляду трупа для встановлення особи загиблого, часу і причин настання смерті. Експертиза трупа. Мета і зміст огляду документів і предметів. Особливості огляду поштово-телеграфної кореспонденції.</p> <p><i>Тактика обшуку</i></p>	4

<p>Поняття, сутність і види обшуків. Фактичні та правові підстави проведення обшуку. Відмінність обшуку від огляду і оперативного обслідування приміщень, транспортних засобів, багажу. Психологічні та етичні засади обшуку. Підготовка до обшуку. Технічні засоби обшуку. Порядок обшуку. Тактичні прийоми обшуку. Види тайників і прийоми їх виявлення Тактика обшуку в приміщенні і на місцевості. Фіксація ходу і результатів обшуку.</p>	
<p><i>Тема 10. Допит свідків і потерпілих. Допит підозрюваних і обвинувачених.</i> <i>Допит свідків і потерпілих</i> Поняття, значення і види допиту як засобу одержання вербальної інформації. Поняття психологічного впливу і межі його допустимості при допиті. Етика допиту. Встановлення винуватої обізнаності. Закономірності формування показань. Фактори, що впливають на формування і дачу показань. Підготовка до допиту. Визначення предмета допиту. Прийоми встановлення психологічного контакту з допитуваним. Порядок допиту. Тактичні прийоми відновлення забутого, викриття неправди, подолання агресивності. Особливості допиту за участі перекладача або спеціаліста. Виявлення свідків і тактика їх допиту. Допит потерпілого. Криміналістична віктимологія. Особливості допиту неповнолітніх (малолітніх) свідків і потерпілих. Тактика бесіди адвоката. <i>Допит підозрюваних і обвинувачених</i> Тактичні прийоми допиту підозрюваних і обвинувачених. Особливості допиту обвинуваченого (підозрюваного), який: визнає себе винним; відмовляється від дачі показань; заявив про своє алібі. Сутність і задачі очної ставки. Підготовка до очної ставки. Порядок і тактика проведення очної ставки. Фіксація ходу і результатів допиту та очної ставки. Можливості і правила використання фото- і відеотехніки для фіксації показань.</p>	4
<p><i>Тема 11. Відтворення обстановки і обставин події. Тактика пред'явлення для впізнання. Призначення судових експертиз.</i> <i>Відтворення обстановки і обставин події</i> Поняття, мета і види відтворення обстановки і обставин розслідуваної події. Поняття і сутність слідчого експерименту, його цілі і види. Учасники експерименту. Підготовка до проведення експерименту. Умови і прийоми проведення слідчого експерименту, його етичні засади. Реконструкція обстановки, тактика проведення, доказове значення. Сутність перевірки показань на місці, її зв'язок з іншими слідчими діями. Тактика проведення перевірки показань, використання вузлових точок. Фіксація ходу і результатів відтворення обстановки і обставин події. Технічні засоби фіксації. Графічний метод фіксації. <i>Тактика пред'явлення для впізнання</i> Поняття, сутність і види пред'явлення для впізнання. Психологічні засади пред'явлення для впізнання. Узнавання і впізнання. Симультанне і сукцесивне впізнання. Підготовка до пред'явлення для впізнання. Зміст допиту особи, яке впізнає. Порядок пред'явлення для впізнання живих осіб, трупів, тварин, предметів, ділянок місцевості. Особливості пред'явлення для впізнання людей за функціональними ознаками. Проведення впізнання за фотознімками, кіно і відеострічками. Можливості повторного впізнання. Фіксація ходу і результатів пред'явлення для впізнання. <i>Призначення судових експертиз</i> Гносеологічна природа експертизи. Процесуальна природа судової експертизи. Види судових експертиз. Система судово-експертних установ України. Підготовка до проведення експертизи. Визначення мети і обсягу дослідження. Формування експертного завдання. Вибір експерта (експертної установи). Зразки для порівняльного дослідження, вимоги до них. Тактика одержання</p>	4

зразків. Особливості призначення додаткової, повторної, комісійної, комплексної експертиз. Проблема використання висновків альтернативної експертизи. Загальні положення методики експертного дослідження. Оцінка висновку експерта і використання одержаних результатів у доказуванні.	
Разом за змістовий модуль 3	16
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. КРИМІНАЛІСТИЧНА МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ЗЛОЧИНІВ	
<p><i>Тема 12. Загальні положення криміналістичної методики. Розслідування вбивств. Розслідування згвалтувань. Розслідування крадіжок, грабежів і розбоїв.</i></p> <p><i>Загальні положення криміналістичної методики</i></p> <p>Поняття і завдання криміналістичної методики розслідування. Закономірності відображення злочинів у реальному світі. Узагальнення слідчої практики як джерело криміналістичної методики. Структура криміналістичної методики, її елементи. Етапи розслідування та їх характеристика. Окремі методики розслідування. Перспективи алгоритмізації та автоматизації розслідування. Класифікація злочинів. Криміналістична характеристика злочину як його інформаційна модель. Співвідношення криміналістичної характеристики злочину з його кримінально-правовою і кримінологічною характеристиками. Елементи криміналістичної характеристики злочину. Матеріальне відображення злочину. Ідеальне відображення злочину. Спосіб скоєння злочину. Коло найбільш імовірних осіб, які скоїли даний злочин. Перспективи та умови формування й розвитку об'єктивно достовірних інформаційних моделей окремих видів злочинів. Обставини, що підлягають встановленню, як елемент методики.</p> <p><i>Розслідування вбивств</i></p> <p>Криміналістична характеристика вбивств, заподіяння тілесних ушкоджень. Обставини, які підлягають встановленню. Особливості порушення кримінальної справи. Невідкладні слідчі дії та оперативно-розшукові заходи. Встановлення особи потерпілого. Встановлення мотиву злочину. Використання спеціальних знань у розслідуванні цих злочинів. Особливості тактики проведення окремих слідчих дій. Особливості розслідування вбивств, пов'язаних з розчленуванням трупа. Особливості розслідування справ про зникнення людини за підозрою на її вбивство. Особливості розслідування «серійних» убивств.</p> <p><i>Розслідування згвалтувань</i></p> <p>Криміналістична характеристика згвалтувань та інших насильницьких дій сексуального характеру. Обставини, які підлягають встановленню. Типові ситуації при розслідуванні справ цієї категорії. Особливості порушення кримінальної справи. Отримання заяв від потерпілих та їх допит. Невідкладні слідчі дії та оперативно-розшукові заходи. Використання спеціальних знань у розслідуванні цих злочинів. Особливості тактики проведення окремих слідчих дій: огляд місця події; виїмка одягу; освідчування потерпілої. Одержання зразків для порівняльного дослідження. Підготовка матеріалів та призначення судових експертиз. Освідчування і допит підозрюваного.</p> <p><i>Розслідування крадіжок, грабежів і розбоїв</i></p> <p>Криміналістична класифікація крадіжок, грабежів і розбоїв. Криміналістична характеристика окремо кожного із зазначених злочинів. Особливості порушення кримінальної справи. Типові слідчі ситуації та зумовлені ними особливості початкового етапу розслідування. Специфіка тактики окремих слідчих дій і тактичних операцій: огляду місця події і речових доказів, допиту потерпілих і підозрюваних, освідчування, пред'явлення для впізнання, обшуків, встановлення</p>	4

вкрадених речей і організація їх розшуку. Використання оперативно-розшукових можливостей у розкритті та розслідуванні цих злочинів.	
<p><i>Тема 13. Розслідування розкрадань шляхом зловживання службовим становищем. Розслідування службових злочинів.</i></p> <p><i>Розслідування розкрадань шляхом зловживання службовим становищем</i></p> <p>Види і способи посягань на власність. Криміналістична характеристика розкрадань, вчинених шляхом привласнення, розтрати або зловживання службовим становищем. Джерела інформації про злочини даної групи. Особливості порушення кримінальної справи. Взаємодія з контрольно-ревізійними органами. Методи встановлення способів розкрадань. Використання допомоги спеціалістів у галузі господарсько-економічної та виробничо-технологічної діяльності установ, підприємств, організацій. Використання результатів аудиту. Специфіка проведення окремих слідчих дій: огляду документів; допиту свідків і підозрюваних; проведення обшуків, виїмок; проведення судових експертиз. Накладення арешту на майно, проведення інших заходів, спрямованих на забезпечення заявлених позовів тощо. Виявлення причин і умов, що сприяли вчиненню розкрадань.</p> <p><i>Розслідування службових злочинів</i></p> <p>Класифікація службових злочинів. Криміналістична характеристика службових злочинів: зловживання службовим становищем, перевищення службових повноважень, хабарництво, халатність. Особливості порушення кримінальної справи. Типові слідчі ситуації та зміст початкових слідчих дій. Допит заявника у справах про хабарництво. Вилучення і огляд документів. Обшуки, виїмка. Допит підозрюваних. Тактична операція «затримання на гарячому». Призначення і проведення судових експертиз.</p> <p><i>Розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків</i></p> <p>Криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних з незаконним л обігом наркотиків. Кримінально-правова характеристика зазначених злочинів. Обставини, які підлягають встановленню. Класифікація наркотичних і психотропних речовин. Особливості порушення кримінальних справ. Типові слідчі ситуації, що виникають при розслідуванні справ цієї категорії. Невідкладні слідчі дії та оперативно-розшукові заходи на початковому етапі розслідування. Використання спеціальних знань у розслідуванні цих злочинів. Особливості тактики проведення окремих слідчих дій: обшуку (в тому числі особистого); огляду місця події. Огляд вилучених речовин і хімічних препаратів, які використовуються під час виготовлення наркотиків. Освідування та допит підозрюваних. Особливості підготовки матеріалів та проведення судових експертиз.</p> <p><i>Розслідування злочинів у сфері комп'ютерної інформації</i></p> <p>Криміналістична характеристика злочинів у сфері комп'ютерної інформації. Кримінально-правова характеристика та класифікація злочинів зазначеної категорії. Обставини, які підлягають встановленню. Особливості порушення кримінальної справи. Невідкладні слідчі дії та оперативно-розшукові заходи. Використання спеціальних знань. Особливості проведення окремих слідчих дій: обшуків, виїмки комп'ютерної техніки. Допит підозрюваного. Підготовка матеріалів і проведення судових експертиз.</p> <p><i>Розслідування справ неповнолітніх</i></p> <p>Особливості криміналістичної характеристики злочинів неповнолітніх (специфічні способи вчинення злочинів, особливість злочинної персеверації тощо). Обставини, які підлягають встановленню. Порушення кримінальної справи. Типові слідчі ситуації. Взаємодія з оперативно-розшуковими службами правоохоронних органів. Особливості проведення слідчих дій на початковому</p>	4

етапі розслідування: огляд місця події; допит потерпілих, свідків-очевидців. Особливості затримання і допиту підозрюваних. Тактика обшуку. Підготовка матеріалів і проведення судових експертиз. Участь адвоката у слідчих діях. Особливості підготовки матеріалів і призначення психологічних експертиз.	
<i>Тема 14. Розслідування злочинів, пов'язаних з розкраданням та незаконним обігом вогнепальної зброї</i> Криміналістична характеристика злочинів пов'язаних з розкраданням і незаконним обігом вогнепальної зброї. Обставини, що підлягають з'ясуванню. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування і програма дій слідчого щодо їх вирішення. Особливості тактики проведення окремих слідчих дій. Профілактика діяльності слідчого при розслідуванні злочинів, пов'язаних з розкраданням та незаконним обігом вогнепальної зброї.	2
Разом за змістовий модуль 4	10
Всього	48

6.2 Практичні заняття

Тема і зміст практичного заняття	К-ть годин
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ВСТУП ДО КРИМІНАЛІСТИКИ	
Тема 1. Поняття, предмет і методи криміналістики.	2
Тема 2. Криміналістична ідентифікація.	4
Разом за змістовий модуль 1	6
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. КРИМІНАЛІСТИЧНА ТЕХНІКА	
Тема 3. Загальні положення криміналістичної техніки. Судова фотографія і відеозапис.	4
Тема 4. Основи криміналістичного слідознавства. Сліди рук. Сліди ніг і взуття. Сліди знаряддя злочину. Встановлення цілого за частинами. Субстанціональні та інші сліди	4
Тема 5. Судова балістика.	4
Тема 6. Техніко-криміналістичне дослідження документів. Судове почеркознавство.	4
Тема 7. Ідентифікація особи за зовнішніми ознаками.	4
Разом за змістовий модуль 2	20
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. КРИМІНАЛІСТИЧНА ТАКТИКА	
Тема 8. Загальні положення криміналістичної тактики. Тактика захисту. Організація розслідування. Версії.	4
Тема 9. Тактика слідчого огляду. Тактика обшуку.	4
Тема 10. Допит свідків і потерпілих. Допит підозрюваних і обвинувачених.	4

Тема 11. Відтворення обстановки і обставин події. Тактика пред'явлення для впізнання. Призначення судових експертиз.	4
Разом за змістовий модуль 3	16
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. КРИМІНАЛІСТИЧНА МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ЗЛОЧИНІВ	
Тема 12. Загальні положення криміналістичної методики. Розслідування вбивств. Розслідування зґвалтувань. Розслідування крадіжок, грабежів і розбоїв.	4
Тема 13. Розслідування розкрадань шляхом зловживання службовим становищем. Розслідування службових злочинів.	4
Тема 14. Розслідування злочинів, пов'язаних з розкраданням та незаконним обігом вогнепальної зброї.	2
Разом за змістовий модуль 4	10
Всього	48

6.3. Самостійна робота

Тема і зміст лекції	К-ть годин
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ВСТУП ДО КРИМІНАЛІСТИКИ	
Опрацювання літератури та нормативних документів, що визначають основні положення міжнародного права. <i>Теоретичні завдання:</i> – Історія розвитку криміналістики (критичний аналіз літературних джерел). – Ідентифікація як метод криміналістики (у формі візуального узагальнення – схема, таблиця, інфографіка тощо). – Поняття ідентифікуємого та ідентифікуючого об'єкта в криміналістиці (у формі візуального узагальнення – схема, таблиця, інфографіка тощо).	4
Добір і самостійне опрацювання джерел походження та розвитку криміналістики за вибором здобувачів освіти. Вивчення доктринальних підходів до проблеми співвідношення методів, що використовуються в криміналістиці <i>Практичні завдання:</i> розроблення структури і механізму реалізації методів криміналістики під час розслідування злочину (конкретна фабула)	5
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. КРИМІНАЛІСТИЧНА ТЕХНІКА	
<i>Дослідницькі завдання:</i> - дослідити та описати особливості використання криміналістичної техніки під час розслідування злочинів;	5
<i>Практичне завдання:</i> - визначити механізм огляду місця події (здійснити уявний огляд та описати процес проведення та процедуру оформлення); - здійснити фіксацію слідів ніг за допомогою гіпсової суміші та описати процес; - дактилоскопіювати власні відбитки та описати їх ідентифікуючі особливості; - скласти фоторобот зловмисника за описом колеги;	5
<i>Практичні (кейсові) завдання</i> – охарактеризуйте особливості фотографування трупа;	5

<ul style="list-style-type: none"> - опишіть умови та способи здійснення судової фотографії; - здійснити техніко-криміналістичне дослідження встановленого документу; - дослідити особливості почерку свого колеги в групі; 	
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. КРИМІНАЛІСТИЧНА ТАКТИКА	
<i>Дослідницькі завдання:</i>	5
<ul style="list-style-type: none"> - дослідити та описати загальні положення криміналістичної тактики. Тактика захисту. Організацію розслідування та формування слідчих версій. 	
<i>Практичне завдання:</i>	5
<ul style="list-style-type: none"> - визначити механізм проведення слідчого огляду (описати огляд місця події конкретного виду злочину); 	
<i>Практичні (кейсові) завдання</i>	5
<ul style="list-style-type: none"> - охарактеризуйте порядок тактики проведення обшуку; - опишіть процесуальний порядок тактики проведення впізнання (на конкретному прикладі); - охарактеризуйте особливості проведення допиту для окремих категорій допитуваних; 	
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. КРИМІНАЛІСТИЧНА МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ЗЛОЧИНІВ	
<i>Дослідницькі завдання:</i>	5
<ul style="list-style-type: none"> - дослідити та описати загальні положення криміналістичної методики та особливості криміналістичної характеристики (на прикладі будь якого злочину); 	
<i>Практичне завдання:</i>	5
<ul style="list-style-type: none"> - визначити механізми та загальні методи, що використовуються у розслідуванні насильницьких злочинів; - визначити механізми та загальні методи, що використовуються у розслідуванні екологічних злочинів; 	
<i>Практичні (кейсові) завдання</i>	5
<ul style="list-style-type: none"> - охарактеризуйте класифікацію тактичних прийомів і критерії їх допустимості; - охарактеризуйте відмінності між розслідуванням побутових та замовних вбивств через аналіз їх криміналістичних характеристик; - дайте характеристику методики розслідування злочинів в економічній сфері. 	
Всього	54

Примітка: У розрахунку годин на виконання самостійної роботи передбачено час на виконання ІНДЗ (*16 год.).

7. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Навчання гармонійно поєднує теоретичну й практичну складові. Передбачено, що всі форми організації навчання є практико зорієнтованими, оскільки повноцінно реалізують мету студентоцентрованого навчання – активізувати пізнавально-творчу діяльність здобувачів вищої освіти, організувати суб'єктно-суб'єктну взаємодію. Тому під час їх проведення використовуються елементи і прийоми: критичного мислення, рефлексії, дискусії, мозкового штурму, навчального тренінгу, колаборативного навчання, медіаосвіти тощо.

***В умовах змішаної та дистанційної моделей навчання, коли взаємодія з викладачем відбувається за допомогою застосунків Zoom чи Google Meet для відеоконференцій, освітньої платформи Moodle BNAU для виконання самостійних дослідницьких і підсумкових тестових завдань, файлообмінних соціальних мереж Telegram, Viber, інтерактивна складова навчання здобувачів вищої освіти доповнюється іншими застосунками для зворотного зв'язку: google-форми для опитувань, Google Classroom тощо.

8. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Поточний контроль з навчальної дисципліни включає *поточне, тематичне оцінювання* (з тем, визначених для аудиторного обговорення і самостійного опрацювання) та модульний контроль (усього 4).

Поточний і тематичний контроль передбачає оцінювання:

- результатів аналізу навчально-методичних і довідкових матеріалів;
- участі в дискусії під час лекційних занять;
- підготовки виступу до занять із презентацією (чи без);
- підготовки індивідуальних завдань за вибором здобувачів вищої освіти;
- виконання творчих завдань на основі перегляду медіатекстів (лекцій іноземною мовою) з теми обговорення тощо.

Модульний контроль проводиться у тестовій комбінованій формі (комп'ютерне чи на паперових носіях) та виконання проєктного/творчого завдання (усно/письмово). Кількість отриманих балів з кожного виду навчальних робіт за різними формами поточного контролю виставляється після кожного контрольного заходу.

По завершенню 7-го семестру – залік.

9. ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Оцінювання лекційних занять не передбачено. На лекційних заняттях ведеться облік присутності здобувачів для контролю відвідуваності занять.

Бали на практичному занятті здобувачі вищої освіти отримують за виконані практичні завдання, опрацювання джерел, презентації, активність під час дискусій і виконання практичних завдань.

Бали за самостійну роботу враховують: виконання дослідницьких і творчих завдань індивідуально й колективно, результативну практичну роботу в групі, опрацювання навчально-методичних і довідкових джерел, аналіз законодавства, виконання і захист проектів, презентації, активність самостійної пошукової роботи.

Під час модульного контролю передбачені комплексні засоби оцінювання (усно й письмово, під час виконання тестових завдань, дослідницьких і творчих, захисту проектів тощо), у тому числі комп'ютерно орієнтовані.

10. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Шкала оцінювання успішності здобувачів вищої освіти

За 100-бальною шкалою	За національною шкалою		За шкалою ECTS
	Іспит/ диференційований залік	залік	
90–100	Відмінно	Зараховано	A
82–89	Добре		B
75–81			C
64–74 60–63	Задовільно		D E
35–59	Незадовільно (незараховано) з можливістю повторного складання		FX
1–34	Незадовільно (незараховано) з обов'язковим повторним вивченням		F

Розподіл балів, що присвоюється здобувачам вищої освіти

Максимально можлива кількість балів, якщо форма підсумкового контролю	Практичні заняття	Самостійна робота	Модульний контроль	Підсумковий контроль	Загальний бал
Залік	30	30	40	-	100

11. ПЕРЕЛІК НАОЧНО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ

У процесі вивчення дисципліни використовується система інформаційних ресурсів: дидактичні, програмні, мережа Інтернет, бібліографічні, бібліотечні. Серед них нормативно-правова база (закони, постанови, положення, накази): сайти Міністерства освіти і науки України, інтернет-ресурси, періодичні видання, наукові праці професорсько-викладацького складу, тези та матеріали

наукових конференцій.

Засоби унаочнення та взаємодії:

1. Мультимедійні презентації у програмах Microsoft Office Power Point, Canva.
2. Відеоматеріали з каналу Youtube та публічні відеолекції іноземною мовою в записі.
3. Роздавальні матеріали – табличні й схематичні основи, інфографіка тощо.
4. Засоби зворотного зв'язку – інтерактивна дошка Padlet, сайт для інтерактивних презентацій і голосування Mentimeter.
5. В умовах дистанційного навчання – застосунки платформи для відеоконференцій Zoom, Google Meet, освітня платформа BNAU MOODLE, Google Classroom.

Необхідне матеріально-технічне забезпечення:

- аудиторного навчання: дошка аудиторна, мебльоване навчальне приміщення, комп'ютерне обладнання (ПК/ноутбук + мультимедійний проєктор), Wi-Fi.
- дистанційного: мережа Інтернет, електронні пристрої, у т.ч. персональні.

12. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Паламарчук Л.П. «Розслідування злочинів у сфері використання комп'ютерних технологій»: Монографія. -К.: 2007. -144с.
2. Кофанов А.В. «Криміналістичне дослідження гладкоствольної вогнепальної зброї». Монографія. К.:Видавництво «КІЙ», 2005. 192с.
3. Котюк І.І., Костенко О.М. «Кримінально, кримінально-процесуальне та кримінально-виконавче право України», «Гендерна експертиза», - К., Логос, 2004. – 127с.
4. «Криміналістичний вісник»: [наук. практ. зб./ голов. ред. Коваленко В. та ін.] / ДНДЕКУ МВС України; КНУВС. – К.: ТОВ «Еліт Прінт» 2010. - №1 (13). – 238с.
5. «Вчені-Юристи. Верховна Рада України. Інститут Законодавства» 609 с.
6. Когутич І.І. «Використання знань та засобів криміналістичної тактики та методики під час розгляду кримінальних справ у суді». Монографія-Львів, Тріада плюс, 2009. 448с.
7. Когутич І.І. «Криміналістичні знання, її сутність і потреба розширення меж використання. – Монографія. – Львів: «Тріада плюс», 2008, - 416с.
8. Лисиченко В.К., Когутич І.І. «Негативні обставини та їх значення в розслідуванні злочинів»: Монографія. – К: «ДІЯ», 2002. – 182с.
9. «Криміналістичний вісник»: Наук.- посіб. Зб./ДННЕКЦ МВС України; КНУВС; Редкол.: Є.М. Моїсеєв (голов. ред.) та ін. – К.: Вид. ДІМ "Ін Юре", 2008. - №1(8). – 200с.

10. «Поліцейське право в Університеті Святого Володимира»: у 2 кн. – К.: Либідь, 2010, - (Пам'ятки правничої думки Київського університету). КН 2/уклад. І.С. Гриценко, В.А. Короткий; за ред. І.С. Гриценка.- 464с.
11. «Поліцейське право в Університеті Святого Володимира»: у 2 кн., – К.: Либідь, 2010, - (Пам'ятки правничої думки Київського університету). КН 1/уклад. І.С. Гриценко, В.А. Короткий; за ред. І.С. Гриценка.- 440с.
12. «Криміналістична термінологія»: Навч. Посібник. – К.: Видавничо - поліграфічний центр «Київський університет», 2003
13. «Держава і право»: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 40. – К.: Ін.-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2008. – 720с.
14. Кримінальний кодекс України . Кримінально-процесуальний кодекс України. Кримінально-виконавчий кодекс України. – К: Істина. – 2004. – 440с.
15. Скригонюк М.І. «Криміналістика»: Навч. Посібник. – К.: Видавничо – поліграфічний центр «Київський університет», 2004. – 516с.
16. «Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів»: Наук. – практ. посібник/ За ред. Н.І. Клименко. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 216с.
17. Котюк І., Котюк О., Курс правознавства. Частина 3: Основи приватного права України: Навч. Посібник. – К.: Видавець Іван Котюк, - 2005.- 269 с.
18. Гончаренко В.Г. Вибране/ В.Г. Гончаренко. – К.: Прецедент, 2011. – 791с.
19. Криміналістика (криміналістична техніка): Курс лекцій / П.Д. Біленчук, А.П. Гель, М.В.Салтєвський, Г.С.Семаков, - К.: МАУП, 2001. – 216 с.

Криміналістика витягнути з силабусу

Інформаційні ресурси

<http://www.nbu.gov.ua> – бібліотека ім. В.І. Вернадського

<http://zakon.rada.gov.ua> – Верховна Рада України

<http://www.president.gov.ua> – Президент України

<http://www.kmu.gov.ua> – Кабінет Міністрів України

<http://www.ccu.gov.ua> – Конституційний Суд України

<http://www.scourt.gov.ua> – Верховний Суд України

<http://www.vasu.gov.ua> – Вищий адміністративний Суд України

<http://www.minjust.gov.ua> – Міністерство юстиції України

<http://www.mon.gov.ua> – Міністерство освіти і науки України

www.customs.gov.ua – Державна митна служба України

<http://www.reyestr.court.gov.ua> – Єдиний державний реєстр судових рішень

http://www.coe.int/t/r/human_rights_court – Європейський Суд з прав людини

<http://www.yurincom.com> – Видавництво юридичної літератури

<http://legal.com.ua> – Інформаційно-пошукова система по законодавству